

EKONOMIJA NEENAKOSTI

THOMAS PIKETTY (roj. 1971) je francoski ekonomist, predavatelj in raziskovalec. Po študiju ekonomije in matematike ter doktoratu o redistribuciji bogastva (1993) je dve leti raziskoval in poučeval na oddelku za ekonomijo na Massachusetts Institute of Technology (MIT), leta 1995 se je kot raziskovalec pridružil znanstvenoraziskovalnemu središču Centre national de la recherche scientifique (CNRS), leta 2000 pa je začel predavati na École des hautes études en sciences sociales (EHESS) in od leta 2006 še na École d'économie de Paris (PSE), ki jo je soustanovil in bil njen prvi direktor. Je tudi gostujoči profesor novega inštituta za proučevanje mednarodne neenakosti na London School of Economics and Political Science (LSE) in prejemnik številnih nagrad, med drugim za najboljšega mladega ekonomista v Franciji (2002). Zaslovel je z izčrpnimi sintezami o družbeni neenakosti, ki so tudi plod skupnega dela, zlasti z Anthonyjem Atkinsonom, Emmanuelom Saezom idr.

V slovenščino je prevedena tudi avtorjeva najboljšežnejša knjiga *Kapital v 21. stoletju*, v kateri je še podrobneje zgodovinsko in statistično razčlenil izhodišča in teze, ki jih je razvil in zagovarjal v *Ekonomiji neenakosti*.

THOMAS PIKETTY

EKONOMIJA
NEENAKOSTI

SOPHIA
Ljubljana 2015

Thomas Piketty
Ekonomija neenakosti

Izvirnik: *L'économie des inégalités*

© La Découverte, Pariz, 2014; prevod: Založba Sophia, Ljubljana, 2015

Vse pravice pridržane.

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za knjigo Republike Slovenije in Francoskega inštituta v Sloveniji (Program pomoči pri izdaji knjig Valentin Vodnik).

Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes d'aide à la publication de l'Institut français.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

330.526

PIKETTY, Thomas, 1971–

Ekonomija neenakosti / Thomas Piketty; [prevod Miha Lenardič]. – 1. natis. – Ljubljana: Sophia, 2015. – (Zbirka Naprej!)

Prevod dela: *L'économie des inégalités*

ISBN 978-961-6768-86-3

281296128

VSEBINA

Uvodno pojasnilo vii

Uvod ix

- I Raven in razvoj neenakosti i
  - Različne vrste dohodkov i
  - Plačna neenakost 5
    - Mednarodne primerjave 7
  - Dohodkovna neenakost 9
    - Mednarodne primerjave 12
  - Neenakost v času in prostoru 13
  - Zgodovinski razvoj neenakosti 16
    - Od velikih zgodovinskih zakonov k negotovosti 18
    - Od plač k dohodkom 21
    - Neenakost dostopa do delovnih mest 23
- 2 Neenakost v razmerju med kapitalom in delom 27
  - Delež kapitala v celotnem dohodku 28
    - Vprašanje substitucije med kapitalom in delom 29
    - Kompromis med kratkoročnostjo in dolgoročnostjo? 44

	Dinamika porazdelitve kapitala	61
	Teorija popolnega posojila in konvergence	62
	Problem nepopolnosti kapitalskih trgov	67
3	Neenakost dohodkov iz dela	75
	Plačna neenakost in neenakost človeškega kapitala	76
	Domet teorije človeškega kapitala	77
	Kako izvesti redistribucijo plač?	86
	Kateri so vzroki za neenakost človeškega kapitala?	90
	Kako se plačna neenakost odraža v družbi	103
	Vloga sindikatov pri določanju plač	104
	Monopson delodajalcev	109
	Učinkovite plače in pravične plače	113
4	Načini redistribucije	119
	Čista redistribucija	119
	Povprečne in mejne stopnje redistribucije	120
	Pravična fiskalna redistribucija	126
	Učinkovita redistribucija	137
	Redistribucija in socialna varnost	138
	Redistribucija in povpraševanje	145
	<i>Seznam literature</i>	149

UVODNO POJASNILO

To knjigo sem napisal in prvič objavil leta 1997. Od takrat je bila večkrat ponatisnjena in posodobljena, zlasti za to izdajo iz leta 2014. Poudariti moram, da zasnove nisem spreminjal, temelji na tedanjem poznavanju problematike in na dostopnih dokumentih. Posebej bi rad izpostavil, da sem mednarodne raziskave o zgodovinski dinamiki neenakosti v zadnjih petnajstih letih upošteval le pregledno. Kogar zanima podrobnejša predstavitev teh zgodovinskih raziskav in ugotovitev, ki jih lahko iz njih izpeljemo, si lahko ogleda še *World Top Income Database* (dostopno na svetovnem spletu) in mojo knjigo *Kapital v 21. stoletju*.

UVOD

Vprašanje neenakosti in redistribucije je v središču političnega antagonizma. Z nekaj karikiranja bi lahko rekli, da se glede tega vprašanja tradicionalno soočata dve nasprotujoči si stališči.

Na eni strani je stališče liberalne desnice, da lahko dolgoročno višanje prihodkov in življenjskega standarda, zlasti kadar gre za najbolj prikrajšane, dosežemo samo z upoštevanjem tržnih zakonitosti, zasebne pobude in z rastjo produktivnosti. Ukrepe javne redistribucije, ki že v osnovi ne smejo preseči zmernih okvirov, je zato treba na vsak način omejiti na posege, ki najmanj motijo delovanje teh učinkovitih mehanizmov, kot v primeru integriranih sistemov neposrednih obremenitev in transferjev (negativni davek) po Miltonu Friedmanu.¹

Na drugi strani tradicionalna levica s svojo dediščino teoretikov socializma iz 19. stoletja in sindikalizma trdi, da samo družbeni in politični boji omogočajo zmanjševanje bede najrevnejših, ki jo proizvaja kapitalistični sistem. Javni redistribucijski ukrepi morajo zato prodreti v osrčje proizvodnega procesa, denimo z nacionalizacijo proizvodnih sredstev ali določanjem plačnih razredov, da bi lahko posegli v način, s katerim tržni mehanizmi

1 Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: University of Chicago Press, 1962).

lastnikom kapitala omogočajo prisvajanje dobičkov in ustvarjajo neenakost med zaposlenimi. Tako se ne gre preprosto zadovoljiti s pobiranjem davkov za financiranje fiskalnih transferjev.

Ta antagonizem med desnico in levico že takoj pokaže, da nesoglasja o vlogi in konkretni obliki javnih redistribucijskih ukrepov ne izhajajo nujno iz nasprotujočih si načel družbene pravičnosti, temveč bolj iz nasprotujočih si analiz ekonomskih in družbenih mehanizmov, ki proizvajajo neenakost. Obstaja namreč nekakšno soglasje o posameznih temeljnih načelih družbene pravičnosti: če je neenakost vsaj delno posledica dejavnikov, na katere posamezniki nimajo vpliva in za katere jim ne gre pripisati odgovornosti – denimo v primeru izhodiščne neenakosti, povezane z družinskim poreklom –, bi bilo pravično, da bi država poskušala čim bolj izboljšati položaj najbolj zapostavljenih, ki pri teh dejavnikih niso imeli sreče. Moderne teorije družbene pravičnosti so to idejo izrazile z načelom »maksimin«, ki sta ga uvedla Serge-Cristophe Kolm² in John Rawls,³ po katerem mora pravična družba maksimirati priložnosti in zagotoviti čim boljše osnovne življenjske pogoje, ki jih ponuja družbeni sistem. To zamisel sicer zasledimo tudi v veliko starejših in bolj ali manj izrecnih oblikah, denimo v običajnem pojmovanju, da morajo biti vsi deležni enakih in kar se da širokih pravic – pojmovanju, ki je splošno sprejeto tudi v teoriji. Pravi antagonizem je pogosto izid nestrinjanja glede najučinkovitejših načinov, kako dejansko izboljšati življenjske razmere najbolj prikrajšanih, in glede obsega pravic, ki ga je mogoče zagotoviti vsem, torej ne gre toliko za izid nestrinjanja o abstraktnih načelih družbene pravičnosti.

Samo skrbna analiza družbeno-ekonomskih mehanizmov, ki proizvajajo neenakost, bi torej lahko omogočila presojo o

2 Serge-Christophe Kolm, *Justice et équité* (Pariz: Éditions du CNRS, 1972).

3 John Rawls, *A Theory of Justice* (Oxford: Clarendon Press, 1972).

umestnosti teh dveh skrajnih vizij redistribucije in tako morda prispevala k osnovanju pravičnejše in učinkovitejše redistribucije. Cilj te knjige je predstaviti trenutno znanje, ki omogoča napredovanje v tej smeri.

Navedeni antagonizem med desnico in levico kaže zlasti na pomembnost nasprotja med različnimi vrstami oziroma različnimi načini redistribucije. Ali je treba pustiti trgu in tržnemu cenovnemu mehanizmu prosto delovanje in se zadovoljiti z redistribucijo prek obdavčenja in fiskalnih transferjev ali moramo strukturno spremeniti način, s katerim tržne sile proizvajajo neenakost? V ekonomskem besednjaku to nasprotje ustreza razlikovanju med čisto in učinkovito redistribucijo. Prva se nanaša na razmere, ko je tržno ravnovesje Pareto učinkovito, kar pomeni, da ni mogoče reorganizirati proizvodnje in alokacije virov tako, da bi bili vsi na boljšem, vendar pri tem načela čiste družbene pravičnosti zahtevajo redistribucijo od posameznikov, ki jim gre dobro, k tistim, ki imajo manj sreče. Pri drugi vrsti redistribucije pa gre za razmere, ko nepopolnost trga zahteva neposredne posege v proizvodni proces, kar omogoča hkratno izboljšanje Pareto učinkovitosti alokacije virov in pravičnosti njihove distribucije.

V praksi sodobnega političnega antagonizma se je to nasprotje med čisto in učinkovito redistribucijo pogosto zamešalo z nasprotjem med redistribucijo zmernejšega obsega ter obsežnejšo redistribucijo. Pri tem je tradicionalni antagonizem med desnico in levico sčasoma postal manj izrazit, vse odkar se nekateri z leveice zavzemajo za uvedbo univerzalnega temeljnega dohodka, financiranega z davki in do katerega bi bili upravičeni vsi. Ta ukrep ne zahteva neposrednega poseganja v tržni mehanizem in se od Friedmanovega negativnega davka razlikuje le po merilu obsega. Na splošno se torej vprašanje načinov redistribucije ne prekriva nujno z vprašanjem njenega obsega. Ta knjiga si bo pri-

zadevala pokazati, da zgornjih vprašanj ni smiselno obravnavati na enak način, saj se v splošnem tičeta različnih razmislekov in odgovorov.

Pri našem raziskovanju je na začetku koristno spomniti na posamezne zgodovinske spremembe, ki opredeljujejo današnjo neenakost. Na tej osnovi bomo lahko prepoznali glavna dejstva, ki jih morajo upoštevati teorije neenakosti in redistribucije. O tem govorimo v prvem poglavju. V drugem in tretjem predstavljamo najpomembnejše analize mehanizmov, ki proizvajajo neenakost, pri čemer hkrati poudarjamo politične razsežnosti pri raznih intelektualnih polemikah in nasprotujočih si teorijah; razgrinjamo dejstva, ki so osnova za presojanje o umestnosti teh teorij. V drugem poglavju se najprej lotimo vprašanja neenakosti v razmerju med kapitalom in delom, torej temeljne neenakosti, ki je globoko zaznamovala analizo družbenih vprašanj vse od 19. stoletja. V tretjem poglavju se ukvarjamo z neenakostjo med dohodki iz dela, kar je morda postalo osrednje vprašanje pri obravnavanju današnje neenakosti, če to ni bilo že od nekdaj. Ko bomo vsa ta vprašanja povezali, se bomo lahko ponovno lotiti glavnega, namreč o pogojih in načinih redistribucije, in se poglobili vanj. Temu namenjamo sklepno poglavje. Posebno pozornost bomo posvetili vprašanju neenakosti in redistribucije v Franciji, četudi nas bo relativna skromnost dostopnih podatkov in razprav – ki je v nenavadnem kontrastu s pomembnostjo vprašanj o brezposelnosti, družbenih razlikah itn. v francoskem javnem diskurzu – na določenih mestih omejila in se bomo morali zadovoljiti z uporabo analiz iz drugih držav, zlasti Združenih držav Amerike. Te raziskave bomo uporabili za ponazoritev, potrditev ali zavrnitev predstavljenih teorij.

RAVEN IN RAZVOJ NEENAKOSTI

Kolikšna je neenakost danes? Ali se neenakost, ki v posamezni državi deli revne od bogatih, meri z dohodkovnim razponom v razmerju ena proti dva, ena proti deset ali ena proti sto? Kakšni so ti razponi, če jih primerjamo z neenakostjo skozi prostor in čas? Ali so bili enaki v letih 1950, 1900 ali 1800? Ali je neenakost, ki je posledica brezposelnosti, v zahodnih državah v devetdesetih letih postala osrednja oblika neenakosti?

RAZLIČNE VRSTE DOHODKOV

Kateri so glavni efektivni viri dohodkov v gospodinjstvih? V tabeli 1 so razčlenjeni dohodki okoli 24 milijonov gospodinjstev v Franciji v letu 2000 z vidika plač, dohodkov samozaposlenih (kmetje, trgovci, svobodni poklici itn.), upokojencev, drugih dohodkov iz transferjev (družinska nadomestila, nadomestila za brezposelnost, RM1¹ itn.) ter dohodkov iz premoženja (dividende, obresti, dohodki iz oddajanja premoženja v najem itn.).

Kaj nam kaže tabela 1? Najprej, da 58,8 odstotka celotnega dohodka gospodinjstev izvira iz plač. Če temu dodamo 5,8 odstotka, kolikor znaša delež dohodkov samozaposlenih, ugotovimo, da

1 [*Revenu minimum d'insertion* – vrsta socialnega transferja v Franciji, namenjena osebam, ki so v aktivni dobi brez dohodkov in ki niso upravičene do nobene druge vrste socialnih transferjev. (Op. prev.)]

Tabela 1 Različne vrste dohodkov gospodinjstev
v Franciji leta 2000

	Plače	Dohodki samo- zaposlenih	Pokojnine	Dohodki iz trans- ferjev	Dohodki iz premo- ženja
Povprečje	58,8	5,8	21,3	9,5	4,6
D1	17,9	1,7	43,2	34,2	3,1
D2	30,0	2,3	44,6	20,7	2,4
D3	38,3	2,9	40,8	15,1	2,9
D4	44,3	2,7	35,7	14,3	3,1
D5	50,6	2,6	28,9	14,6	3,4
D6	58,4	3,6	22,0	12,4	3,6
D7	63,3	3,4	19,8	10,4	3,2
D8	66,5	3,3	18,7	7,6	3,9
D9	68,6	4,6	16,6	5,6	4,6
P90–P95	70,2	7,0	13,4	4,1	5,3
P95–P100	63,6	16,4	8,4	2,9	8,8

Pojasnilo: D1 označuje 10 % najrevnejših gospodinjstev, D2 naslednjih 10 % itn. P95–P100 označuje 5 % najbogatejših gospodinjstev, P90–P95 pa 5 % gospodinjstev pod njimi. Plače zajemajo povprečno 58,8 % celotnega dohodka vseh gospodinjstev skupaj in povprečno 17,9 % dohodkov za 10 % najrevnejših gospodinjstev, 30 % dohodkov za naslednjih 10 % gospodinjstev in 63,6 % dohodkov za 5 % najbogatejših.

Opomba: Dohodki samozaposlenih zajemajo dohodke iz kmetijske dejavnosti, dohodke iz industrijskih dejavnosti ter dohodke iz tržnih in netržnih storitev, transferji pa dohodke iz družinskih dodatkov, nadomestil za brezposelnost, rmi itn. Dohodki iz realnega in finančnega premoženja gospodinjstev zajemajo dividende iz delnic, obresti in najemnine. Pri vseh dohodkih gre za neto zneske, socialne dajatve so odštete (tj. socialni prispevki in vračilo socialnih podpor).

Vir: anketa »Budget de famille 2000«, INSEE (avtorjevi izračuni).

skoraj dve tretjini celotnega dohodka izvirata iz tako imenovanih dohodkov iz aktivnosti. Socialni prejemki zajemajo več kot trideset odstotkov vseh dohodkov gospodinjstev, od tega več kot dve tretjini pokojnine, dohodki gospodinjstev iz premoženja pa le okoli pet odstotkov njihovega celotnega dohodka. Poročila o

gospodinjstvih, ki bi zajemala dohodke iz kapitala, so v anketah izrazito skopa. Državno računovodstvo je na osnovi podatkov o izplačanih dividendah in obrestih, ki so jih posredovala podjetja in bančni sistem, ocenilo, da zgornja meja dohodkov iz kapitala v celotnem dohodku gospodinjstev dosega deset odstotkov.² Vsi viri pa potrjujejo ugotovitev, da dohodki gospodinjstev iz aktivnosti zajemajo vsaj šestkrat ali sedemkrat več denarja kot njihovi dohodki iz kapitala. Taka delitev dohodkov je značilna za vse zahodne države.³ A kljub temu ta izračun – pet ali deset odstotkov – ne izraža dejanskega stanja pomembnosti dohodkov iz kapitala za gospodarstvo in družbo v celoti, saj se pomemben del dohodkov podjetij, ki izhajajo iz kapitala, ne razdeli med njihove lastnike.⁴

Očitno je, da imajo različne vrste dohodkov drugačen pomen, če smo bogati ali če smo revni. Za ugotavljanje razlik med dohodkovnimi skupinami je dobro uporabiti dohodkovne decile. Prvi decil, ki je v tabeli I označen z D1, predstavlja deset odstotkov gospodinjstev, ki imajo najnižji dohodek; drugi decil, označen z D2, naslednjih deset odstotkov, in tako naprej do desetega decila, označenega z D10, ki zajema deset odstotkov najbogatejših. Za natančnejši opis lahko uporabimo dohodkovne centile: prvi zajema en odstotek najrevnejših, nato po tej poti nadaljujemo do stotega centila. Ti pojmi opredeljujejo podskupine prebivalstva – kar pomeni 2,4 milijona gospodinjstev na decil in 240 tisoč gospodinjstev na centil za primer Francije leta 2000 –, za katere lahko denimo izračunamo povprečni dohodek. Ne smemo pa jih mešati s pojmom meje dohodka, ki razmejuje dve dohodkovni

2 INSEE, »Revenus et patrimoine des ménages, édition 1996«, *INSEE Synthèses* 5 (1996): 26–29.

3 Anthony Atkinson, Lee Rainwater in Timothy Smeeding, *Income Distribution in OECD Countries* (Pariz: OECD, 1995), 101.

4 Gl. drugo poglavje, str. 46–47.

skupini in bo označen s črko P: P10 označuje zgornjo mejo dohodka, pod katero je deset odstotkov gospodinjstev, P90 pa zgornjo mejo, pod katero je devetdeset odstotkov gospodinjstev, itn. V tabeli 1 zajema P90–P95 vsa gospodinjstva med zgornjo mejo devetdesetega centila in zgornjo mejo petindevetdesetega centila, to je prvo polovico desetega decila, medtem ko zajema P95–P100 drugo polovico desetega decila, kar pomeni pet centilov najbogatejših.

Iz tabele 1 razberemo, da gospodinjstva DI večinoma sestavljajo upokojenci z nizkimi pokojninami in brezposelni: delež plač v takih gospodinjstvih zajema povprečno manj kot 18 odstotkov njihovega dohodka, delež njihovih socialnih prejemkov pa skoraj 80 odstotkov. Upokojenci in brezposelni so v primerjavi s strukturo dohodka drugih skupin dokaj netipični, saj se delež plač v celotnem dohodku gospodinjstev hitro zvišuje skupaj z dohodkom, nato pa se rahlo zniža za pet odstotkov najbogatejših gospodinjstev (P95–P100), katerih pomemben del dohodka so dohodki iz premoženja in zlasti neplačni dohodki. Slednji imajo vmesno naravo med dohodki iz dela in dohodki iz kapitala, saj zajemajo hkrati plačilo za vloženo delo, denimo kmetov, zdravnikov ali trgovcev, in dohodek iz kapitala, ki so ga ti vložili. Dohodki iz plač medtem še vedno označujejo zelo pomemben del celotnih dohodkov zelo premožnih gospodinjstev: pet odstotkov najbogatejših gospodinjstev prejme veliko več iz naslova plač kot iz naslova dohodkov iz premoženja, ne glede na uporabljeno ovrednotenje. Morali bi se dvigniti še višje na dohodkovni lestvici, da bi plače prenehale predstavljati glavni vir.⁵

5 Thomas Piketty, *Les hauts revenus en France au xxe siècle: Inégalités et redistributions 1901–1998* (Pariz: Grasset, 2001).